

SUOMEN KOULUHISTORIAN TÄRKEIN TEHTÄVÄ.

Radioesitelmä, pidetty Helsingissä 14/3 1937.

A. R. Cederberg.

Kaksi vuotta takaperin perustettiin maan pääkaupungissa Suomen Kouluhistoriallinen Seura. Ei liene epäilystä siitä, että sen perustaminen oli tarpeen vaatima. Suomen koulun historia tarvitsee kieltämättä vaalijansa ja maan kouluhistoria tarjoo tehtäviä, joiden määräperäinen järjestäminen kaipaa huoltoa ja johtoa. Seura onkin ilahduttavalla menestyksellä toiminut ja sen molemmat ensimmäiset vuosikirjat osoittavat, miten monihaarainen se työ on, johon seuran taholta on ryhdytty.

Seuran tehtävistä on julkisuudessa useasti mainittu. Yksi sen kaikkein tärkeimpiä ja merkityksellisimpiä tehtäviä on *esityksen laatiminen Suomen kouluista Ruotsin ja Wenäjän vallan aikana*. Tarkoitin silloin yksityiskohtaista esitystä maamme koululaitoksesta vanhimmista ajoista alkaen valtiollisen itsenäisyyden saavuttamiseen. Jo keskiajalla tunnetaan Suomessa kouluja; näiden ja niiden työtä jatkavien koulujen kehitystä olisi seurattava yksityiskohtaisesti siihen asti kuin maamme saavuttaa valtiollisen riippumattomuuden s.o. vuoden 1917.

Joku voinee sanoa kuullessaan tästä tehtävästä, että se on ajateltavissa ainoastaan useiden tutkijoiden yhteistyönä, joista kukin on valinnut tai saanut määrätyn puolen selvittämisen tehtäväkseen.

Tämän väitteen ei suinkaan tarvitse pitää paikkaansa.

Varmaan voidaan tehtävän suorittaminen uskoa siihen valmistautuneelle, taitavalle tutkijalle, joka varsin hyvin voi laatia tällaisen yleisesityksen, joka täyttää suuretkin vaatimukset. On ilmeistä, että tehtävän moitteeton täyttäminen vaatii suuria edellytyksiä ja valmistautumista, mutta mahdoton se suinkaan ei yhden henkilön tehtäväksi ole.

Esitöitä tehtävää varten on, kuten useat kuulijoistani tietänevät, varsin runsaasti, runsaammin kuin monella muulla Suomen historiallisen tutkimuksen alalla. Suomen koulun historia on kiinnostanut useiden tutkijoiden mieltä ja saavutukset tällä alalla ovat huomattavat.

Jo joukko toistasataa vuotta takaperin aloitti tuomiorovasti, sittemmin piispa *Magnus Jakob Alopæus* julkaista laajaa Porvoon kimnaasin historiaa, joka alun toistakymmentä vuotta myöhemmin aikaansa nähden laajana, kunnioitusta herättävänä tutkimuksena valmistui. Teoksella oli suuri sivistyshistoriallinen arvo ja sen merkitys kouluhistoriallisessa kirjallisuudessa on vielä meidän päivinämme erinomaisen suuri. Se mies, joka kuitenkin omistautui erikoisesti Suomen koululaitoksen historian tutkimiseen, oli Helsingin yliopiston kasvatustieteen dosentti *Karl Aleksander Alenius*. Hänen ensimmäinen tutkimuksensa käsitteli Suomen kouluja uskonpuhdistuksesta lähtien Juhana III:n aikaan, toinen Suomen kouluja ennen uskonpuhdistusta ja vielä kolmas yksityiskohtainen tutkimus Helsingin trivialikoulua ison ja pikku vihan välisenä aikana. Aikainen kuolema esti hänet toteuttamasta suuria suunnitelmiansa; hän oli koonnut valtavan ainehaston Suomen kouluhistoriaa koskevia asiakirjoja, mikä ainehisto nyt on, järjestettynä kahteentoista niteeseen, säilössä yliopistomme kirjastossa Helsingissä.

Heti Aleniuksen kuoleman jälkeen, joka sattui vuonna 1853, aloitti maisteri *Karl Gabriel Leinberg*, koulunopettaja, sittemmin seminaarinjohtaja, kouluhistoriallisen tutkimustyönsä. Hänen aikaansaannoksensa ovat olleet erinomaisen runsaat. Hän on kirjoittanut mitä erilaisimmilta kouluhistorian aloilta, Turun vanhasta kimnaasista, Turun katedraali-

koulusta, Viipurin kimnaasin konstitutiooneista, Haapaniemen sotakoulusta, opetustyöstä Suomen luostareissa, pitäjänkoulumestareista ja vielä monista muista koulun historiaa koskevista kysymyksistä. Hänen tärkein aikaansaannoksensa kouluhistorian alalla on kuitenkin hänen julkaisemansa laaja asiakirjakokoelma, neljä osaa asiakirjoja, jotka valaisevat Suomen koululaitosta ja sen historiaa, sekä vielä täydellinen, suurin tutkimusvaikein koottu luettelo kaikista Turun hiippakunnan kouluissa toimineista opettajista ja erityisesti heidän vaiheistansa. Joskin Leinbergin tuotantoa vastaan on muistutettu, että hän liiaksi kiirehti julkaisujensa painattamista eikä malttanut niitä kyllin viimeistellä, on tälle väsymättömälle tutkijalle juuri kouluhistorian alalla annettava mitä suurin ja kaunein tunnustus. Leinbergin työllä on suuri merkitys ja arvo.

Leinbergin esimerkin innoittamina ovat useat hänen aikanaan ja hänen jälkeensä uhranneet työtä kouluhistorialliseen tutkimukseen maassamme. Mainitsemme vain *Laurénin* tutkimukset, jotka koskevat Vaasan koulua, *Svanljungin* tutkimukset Pohjanmaan lastenkouluista ja triviaalikouluista, *Hastigin* tutkimuksen Turun katedraalikoulusta, *Hultinin* esityksen Porvoon kimnaasista, *Tigerstedtin* vastaavan tutkimuksen Turun kimnaasista, *Jäntereén* arvokkaan tutkimuksen koulunkäynnistä sosiaalisena ilmiönä, mikä tutkimus erikoisesti perustuu Porin koulun tarjoamaan ainehistoon. Muita vähäisempiä lisää koulunhistoriaan tuskin tarvitsee nimetä. Tärkeänä ainehistona mainittakoon koulumatrikkelién julkaiseminen, millä alalla meillä on merkittävänä hyvätkin saavutukset. Sukukirjan tunnettu toimittaja *Axel Bergholm* on julkaissut Porvoon kimnaasin matrikkelin, *Allan Calonius Pietarsaaren* koulun, *Väinö Perälä* Tornion, *Kaarlo Jäntere* Porin koulun luettelot. Suomen Sukututkimusseura on erikoisesti ottanut ohjelmaansa kouluhistoriallisen ainehiston julkaisemisen ja jo toimittanut julkisuuteen Turun katedraalikoulun ja Helsingin triviaalikoulun matrikkelit ja on parhaillaan julkaisemassa Vanhan-Suomen koulujen luette-

lot ennen vuotta 1843. Koulujen matrikkelit tarjoavat tietysti mitä oivallisimman ainehiston sukuhistorialle, mikä selittää Suomen Sukututkimusseuran toiminnan tässä suhteessa. Lähimpinä aikoina on ilmeisesti Sukututkimusseuran ja Suomen Kouluhistoriallisen Seuran sovittava keskenään työn sopivasta jatkamisesta. Työalat ovat molemmilla seuroilla niin suuret, että minkäänlaista erimielisyyttä ainehiston valitsemisessa ja julkaisemisessa ei tarvitse tulla.

Mitä kouluhistoriaan tulee on siis esitöitä tehty hyvinkin runsaasti ja nämä esityöt antavat tutkijalle vankan pohjan hänen laatiessaan yksityiskohtaista esitystensä mainitsemastani Suomen koululaitoksen historiasta Ruotsin vallan aikoina maassamme.

Kysymys ei kuitenkaan ole vain siitä — ja tähän pyydän kiinnittää kuulijoitteni erikoista huomiota — että saadaan yleisesitys Suomen kouluhistoriasta Ruotsin vallan aikana, esitys niistä muodoista, joissa maamme koulut toimivat, oppikaavoista, opettajistosta ja oppilaskunnasta, kouluhuoneistoista, opetuksen korvaamisesta ja muusta sellaisesta, *ei*, kysymys on siitä, että tämän esityksen on todettava ja selostettava, mikä merkitys Suomen koululla on ollut suomalaisessa sivistystyössä Suomen kansan kehittyessä itsenäiseksi kansaksi. Sillä niin omituiselta kuin se kuuluukin ja niin oudolta kuin se lähemmin ajateltaessa tuntuu ei vielä milloinkaan ole kiinnitetty yhtäjaksoista huomiota siihen, mikä merkitys Suomen koululaitoksella on ollut suomalaisen sivistyksen kasvamiselle itsenäisen, riippumattoman kansan sivistykseksi.

Tämä on oleva haahmoittelemani Suomen koululaitoksen historian päätarkoituksena: selvä esitys siitä, *mitä Suomen koulu on merkinnyt Suomen kansan kehityskulussa itsenäiseksi kansaksi.*

On aivan luonnollista, että koululaitosta koskeva lainsäädäntö Ruotsissa ja Suomessa on tietysti ollut yhteinen. Täällä noudatettiin samoin kuin Ruotsissa niitä määräyksiä, joita oli annettu kouluista vuoden 1571 kirkkojärjestyksessä, mitkä

sitten sisältyivät koululakiin vuonna 1649 tai koulujärjestykseen vuonna 1723 tai lähes 100 vuotta myöhemmin, 1806, annettuun koulujärjestykseen. Samoin on luonnollista, että koulumuodot, luokkajako, tuntien järjestäminen ja opetuksen anto ovat olleet samat samoin kuin se, että oppisuunnat, jotka kulloinkin ovat olleet muodissa, ovat olleet vallitsevina molempien maiden kouluissa. Ei ole mitään epäilystä siitä, että Aristoteleen puolustajat ja ramistit ovat täällä törmänneet toinen toisiansa vastaan metoodikysymyksissä aivan samalla tavalla kuin läntisessä naapurimaassa. Opettajiston kokoonpano, sen asema, sen sivistyskanta, sen palkkaus ovat olleet suunnilleen samat, samoin kuin oppilaskunnan kokoonpano ja ainakin suurin piirtein katsoen sen sosiaaliset eroavaisuudetkin.

Nämä puolet koululaitoksemme historiassa ovat tietysti hyvinkin kiinnostavat ja tärkeät. Mutta kysymys on tällä kertaa erikoisesti siitä, että saataisiin näytetyksi, millä tavalla Suomen koulun historiassa tulee esiin Suomen kansan tarve hankkia itselleen sivistystä, lähettää poikansa opintielle, saada heistä opettajia ja virkamiehiä, sivistynyt johtava sääty ja kohota itse vähitellen sivistyskansaksi.

Suomen koulun historiassa täytyy tulla erikoisesti näkyviin Suomen kansan historia. Kokonaisuuden tässä suhteessa tulee kuvastua osassa, kokonaisuuden kehityksen erottautua yhden puolen kehityksessä. Tavallinen käsitys on ollut — ja täytyyhän sanoa, että se useilla tahoilla yhä edelleenkin on — että Suomen historia on Ruotsin valtakuntaan kuuluneen maakunnan historia; Suomella ei ennen sen eroamista Ruotsin valtakunnan yhteydestä ole itsenäistä historiaa yhtä vähän kuin Norrlannilla, Taalainmaalla tai Skånella sitä on ollut.

Tämä käsitys on täydellisesti väärä. Suomen kansalla, joka jo ammoinkin on kehittynyt erikoiseksi k a n s a k u n n a k s i ja nyt myös itsenäiseksi valtioksi on tietysti oma historiansa. Se ei ala suinkaan itsenäisyysjulistuksesta joulukuussa armon vuonna 1917, ei Porvoon valtiopäivien keisaripuheesta vuonna 1809, se on paljon, paljon vanhempi.

Suomen koulun historian täytyy myös osoittaa todeksi

tämä väite ja juuri koulun historia osoittaa sen erikoisen selvästi, erikoisen havainnollisesti.

Minä sanoin täytyy. Historialliselle tutkimukselle ei saa koskaan tehdä väkivaltaa, sitä ei saa puristaa mihinkään kaavoihin, totuuden tulee olla korkeimman johtotähden kaikessa tutkimuksessa. Mutta muistakaamme myöskin, että totuus ei ole lähempänä ruotsinmaalaisia katsantokantoja kuin suomalaisia.

Suurimpia erehdyksiä suomalaisessa historiankäsitelyksessä on, kun arvellaan, että se sivistyneistö, joka tässä maassa on ratkaisevasti vaikuttanut historialliseen kehitykseen on ollut ruotsinmaalaista s.o. Ruotsista tullutta, korkeampaa, elinvoimaisempaa, elämänkelpoisempaa rotua, joka on tässä maassa jotakin tehnyt ja saanut jotakin aikaan varsinaisen suomalaisen rahvaan ollessa jokseenkin passiivisena massana, vastaanottavana, ohjattavana, käskettävänä. Minä en suinkaan kiellä useiden ruotsalaisten aloitekykyä enkä suinkaan vähäksy sitä työtä, mitä useat lahden länsipuolelta tulleet hallintomiehet ovat maassamme tehneet enkä sitä suurta hyötyä, minkä heidän työnsä on meidän maallemme tuottanut. En myöskään tahdo kieltää, että hitaus ja saamattomuus on useasti luvattoman suuressa määrässä haitannut suomalaisia siellä, missä aloitekykyä, määrätietoisuutta ja kestäväää työtä olisi tarvittu, mutta täytyyhän myöntää, että suomalainen aines kuitenkin kaikkitenkin on kaiken kehityksen takana ja suorittaa tosiasiallisesti sen työn, joka perustaa suomalaisen sivistyksen.

Katselemme vain muutamia kuvaavia esimerkkejä juuri suomalaisen koulun historiasta.

Äsken ilmestyi Sukututkimusseuran toimesta *Liber Scholae Aboensis*, Turun koulun luettelo. Me katselemme sen mainintoja koulun opettajistosta 300 vuoden kuluessa, siitä lähtien kuin *Mikael Agricola* tulee koulun johtoon. Mitä ovat nämä miehet muuta kuin suomalaisia miehiä, kaikki miltei poikkeuksetta. *Agricolan* jälkeen tulee *Paavali Justeen*, josta aikanaan tulee Viipurin piispa ja sitten Turun, hänen jäl-

keensä *Kristian Agricola*, joka aikanaan joutuu Tallinnaan Eestin piispaksi pitkää luetteloa tämän enempää jatkamatta. Juuri näiden miesten aikana määrätään ulkomaan yliopistoissa kasvatuksensa saanut *Henrik Hannunpoika*, joka todennäköisesti on Turun tuomiorovastin Hannu Pietarinpojan poika, filosofian lehtoriksi Turun kouluun, aikoina, jolloin arvellaan Juhana III:n suunnitelleen korkeampaa oppilaitosta entiseen residenssikaupunkiinsa Turkuun.

Tässä vain yksi esimerkki, yksi monista, joita voitaisiin mainita.

Suomen koulut ovat tietysti olleet suomalaisen sivistyksen kehto, maan nousevan sivistyneistön kasvattaja. Opetus kävi latinankielellä, mutta ne jotka oppivat latinan, olivat suomalaisia nuoria miehiä — ainakin suurimmaksi osaksi — ja heistä valmistui suomalaisia virkamiehiä, pappeja, opettajia, voutreja, kirjureita, rahastonhoitajia ja mitä kaikkea maan virkamiehistössä ja hallintokoneistossa tarvittiin. Nämä oppilasjoukot tulevat suorastaan Suomen kansan keskuudesta, ovat suomalaisten rälssimiesten, vouttien, kamreerien, pappien ja sotilasten poikia, mutta paljon myös suorastaan rahvaan keskuudesta, joka kaikkein vaikeimmissakin oloissa lähettää poikansa opintielle. Äsken ilmestynyt Helsingin triviaalikoulun matrikkeli 1600-luvun loppupuolelta 1800-luvun keskipaikoille osoittaa erinomaisella tavalla, miten oppilaiden rekrytointi eri kansankerroksista on tapahtunut. Aika ei myönnä yksityiskohtaisesti kiinnittää tähän huomiota, sanomme vain, että nämä joukot muodostavat aikanaan Suomen kansan sivistyneistön ja perustavat kansallisen sivistyksen.

Sen tutkimuksen tehtävänä, josta olen puhunut, on osoittaa, miten kehitys tässä suhteessa on tapahtunut ja miten Suomen kansa vähitellen omien voimiensa varassa on kasvanut sivistyskansaksi ja itsenäiseksi valtioksi.

Tämä on kouluhistoriamme tärkein tehtävä.